

دانشگاه تربیت مدرس

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده منابع طبیعی و علوم دریایی
گروه مرتع‌داری

پایان نامه کارشناسی ارشد

عنوان

بررسی اثرات اجرای طرح‌های مرتع‌داری بر پوشش گیاهی و خاک مراتع
(مطالعه موردی مراتع اشتهارد)

نگارش:

محمد علی ابراهیمی میمند

استاد راهنما

دکتر حسین آذرنیوند

۱۳۸۷ / ۱۵ / ۲۵

بهار ۸۷

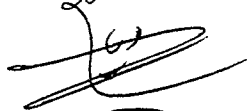

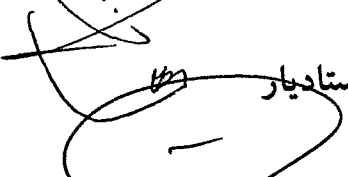

۴ ۶۳۳۵

تأییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهائی پایان نامه آقای محمد علی ابراهیمی

تحت عنوان: بررسی اثرات اجرای طرح های مرتع داری بر پوشش گیاهی و خاک مراتع (مطالعه موردی مراتع اشتهارد)

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	دکتر حسین آذرنیوند	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر قاسمعلی دیانتی تیلکی	استادیار	
۳- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر مسعود طبری	دانشیار	
۴- استاد ناظر	دکتر علی طویلی	استادیار	
۵- استاد ناظر	دکتر محمدعلی زارع	استادیار	

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانی که لازمه تکریدی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیات علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عنوان پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هم‌پهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها، رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه، رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی می‌باید به نام دانشگاه بوده و استاد راهنما نویسنده مسئول مقاله باشند. تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه، رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه، رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و براساس آیین‌نامه‌های مصوب انجام می‌شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تولید دانش فنی و یا ارائه در جشنواره‌های علمی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه، رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هم‌پهنگی استاد راهنما یا سجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۳۰/۳/۱۳۸۳ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا است و هرگونه تفسیر از مفاد این دستورالعمل، از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود.

محمدعلی ایروانی
۸۷/۴/۱۶

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی- پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به "دفتر نشر آثار علمی" دانشگاه اطلاع دهید.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کنید:

« کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته مهندسی منابع طبیعی - مرتع داری است که در سال ۱۳۸۷ در دانشکده منابع طبیعی و علوم دریایی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر حسین آذر نیوند و مشاوره جناب آقای دکتر قاسمعلی دیانتی و جناب آقای دکتر عباسعلی سندگل از آن دفاع شده است. »

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر توبیت چاپ) را به « دفتر نشر آثار علمی » دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب محمد علی ابراهیمی میمند دانشجوی رشته مهندسی منابع طبیعی - مرتع داری مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: محمد علی ابراهیمی میمند
تاریخ و امضاء: ۱۳۸۷/۳/۲۹

تقدیم به

پدر و مادرم

که از نگاهشان عشق را حس کردم و در وجودشان انسانیت را یافتم

و

خواهر و برادرانم

که موفقیتشان بزرگ‌ترین آرزوست

تقدیر و تشکر

منت خدای را عزوجل که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت. بر خود لازم می دانم از استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر حسین آذرینوند که با کمک‌های بی دریغ خویش در تمامی مراحل پایان نامه اینجانب را راهنمایی فرمودند نهایت تشکر و قدردانی را به جای آورم. از جناب آقای دکتر دیانتی مشاور و مدیر گروه محترم که با همفکری و راهنمایی های ارزنده‌شان در بهبود شرایط و امکانات برای انجام پایان نامه مساعدت فرمودند، کمال تشکر را دارم. همچنین از زحمات دلسوزانه دکتر سنگدل که با ارائه نظرات علمی و ارزشمند خویش اینجانب را راهنمایی کردند، سپاسگزارم.

از جناب آقایان دکتر علی طویلی و دکتر محمد علی زارع چاهوکی که داوری پایان نامه را قبول کردند و از راهنمایی‌های بجا و ارزنده ایشان استفاده کردم، قدردانی می‌کنم. از جناب آقای نظرزاده کارشناس محترم آزمایشگاه خاکشناسی دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران کمال تشکر را دارم.

از کارشناس محترم گروه احیاء مناطق خشک و کوهستانی دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران جناب آقای مهندس اسماعیل عزیززاده نهایت تشکر و قدردانی را دارم و برای ایشان آرزوی موفقیت در تمام مراحل زندگی را از ایزد منان خواستارم.

از دوست عزیزم جناب آقای مهندس شهریاری که در انجام این تحقیق مرا یاری نمودند، سپاسگزارم.

همچنین بر خود واجب می‌دانم از دوستان عزیزم آقایان حمید خزاعی، ضیا الدین بادهیان، صادق دلفارادی، رحیم ملک نیا، فهیم سوخک، محمود اصفهانی، حمید محمدی. سید جلیل علوی، مهدی نقدی، محسن مقنی زاده و دوست بسیار عزیزم جعفر علی اولاد قدردانی می‌کنم.

محمد علی ابراهیمی میمند

چکیده:

این بررسی با هدف تعیین میزان تاثیر اجرای طرح مرتع داری بر بهبود پوشش گیاهی و خاک مراتع انجام شد. این بررسی در مراتع یک لنگ، قزل چشمه و حصار (دارای طرح مرتع داری) و مرتع حریم روستای رحمانیه (فاقد طرح مرتع داری)، در منطقه اشتهارد شهرستان کرج با اقلیم خشک و متوسط بارندگی ۲۴۴ میلیمتر انجام شد. در این مطالعه پارامترهای تولید، تاج پوشش گیاهی، ترکیب گونه‌ای، وضعیت مرتع، گرایش مرتع و همچنین خصوصیات وزن مخصوص ظاهری، مقدار ماده آلی، نیتروژن، فسفر و پتاسیم خاک مورد بررسی قرار گرفتند. در هر تپ گیاهی، یک منطقه معرف انتخاب شده و چهار ترانسکت با طول ۱۰۰ متر با فواصل ۱۰۰ متری پیاده نموده و اندازه‌گیری‌ها در ۴۰ پلات ۴ متر مربعی (۱۰ پلات در هر ترانسکت) انجام شد. نهایتاً داده‌های حاصل از پلات‌ها در برنامه Minitab با استفاده از آزمون t مستقل آنالیز شدند. پارامترهای تولید، وضعیت و گرایش مرتع به ترتیب با استفاده از روش‌های قطع و توزین، چهار فاکتوره اصلاح شده و ترازوی گرایش مورد ارزیابی قرار گرفتند. اندازه‌گیری ماده آلی، نیتروژن، فسفر، پتاسیم و وزن مخصوص ظاهری نیز به ترتیب با استفاده از روش‌های آلیسون، کجلدال، السن، استات آمونیوم نرمال و پارافین صورت گرفت. این مطالعه نشان داد که همواره در سایت‌های دارای مدیریت بیش از سایت‌های بدون مدیریت است. اما به این خاطر که تغییرات پوشش گیاهی و برگشت‌پذیری گونه‌های مرتعی در مناطق خشک و نیمه‌خشک به زمان طولانی نیاز دارد اختلاف درصد تاج پوشش معنی دار نبود. در تپ‌های مختلف همواره درصد حضور گیاهان کلاس I و II برعکس گیاهان کلاس III در ترکیب گیاهی مراتع بدون مدیریت کمتر است، این اختلاف بویژه در گیاهان کلاس I قابل توجه است. اعمال مدیریت صحیح وضعیت مرتع را ارتقاء داده و گرایش مرتع نیز تحت تاثیر مدیریت بهبود یافته است. از بین خصوصیات فیزیکی و شیمیایی مورد مطالعه خاک، مقدار نیتروژن و ماده آلی در منطقه بدون مدیریت کاهش و مقدار فسفر، پتاسیم و وزن مخصوص ظاهری افزایش یافته است.

واژگان کلیدی: طرح مرتع داری، وضعیت مرتع، گرایش مرتع، ترکیب گونه‌ای

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول: مقدمه و کلیات

۲مقدمه
۵هدف
۵فرضیه‌ها

فصل دوم: بررسی و مرور منابع

۷۲- بررسی و مرور منابع
۷۱-۲- مرور منابع مرتبط با مدیریت و طرح‌های مرتع‌داری
۱۲۲-۲- مرور منابع مرتبط با بررسی تاثیر عوامل مدیریتی بر پوشش گیاهی
۲۴۳-۲- مرور منابع مرتبط با تاثیر مدیریت بر ویژگی‌های خاک

فصل سوم: مواد و روش‌ها

۳۰۱-۳- مواد
۳۰۱-۱-۳- موقعیت منطقه
۳۰۲-۱-۳- اقلیم
۳۲۳-۱-۳- بارش
۳۵۴-۱-۳- دما
۳۶۵-۱-۳- رطوبت نسبی
۳۷۶-۱-۳- باد

صفحه	عنوان
۳۷	۳-۱-۷- تیپ و واحد اراضی.....
۳۹	۳-۲- روش مطالعه.....
۳۹	۳-۲-۱- روش نمونه برداری.....
۴۰	۳-۲-۲- روش های ارزیابی و اندازه گیری ویژگی های پوشش.....
۴۰	۳-۲-۲-۱- روش تعیین درصد تاج پوشش و تولید.....
۴۰	۳-۲-۲-۲- تعیین وضعیت.....
۴۱	۳-۲-۲-۲-۱- عامل خاک (با تکیه بر وضع فرسایش خاک و بقایای گیاهی).....
۴۲	۳-۲-۲-۲-۲- عامل پوشش گیاهی (درصد پوشش تاجی).....
۴۴	۳-۲-۲-۲-۳- عامل ترکیب گیاهی.....
۴۵	۳-۲-۲-۲-۴- عامل بنیه و شادابی گیاهان.....
۴۶	۳-۲-۲-۳- روش تعیین گرایش مرتع.....
۵۰	۳-۲-۳- روش های اندازه گیری خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاک.....
۵۰	۳-۲-۳-۱- ماده آلی.....
۵۱	۳-۲-۳-۲- نیتروژن.....
۵۱	۳-۲-۳-۳- فسفر.....
۵۲	۳-۲-۳-۴- پتاسیم.....
۵۲	۳-۲-۳-۵- وزن مخصوص ظاهری.....
۵۲	۳-۲-۴- روش های آماری.....

فصل چهارم: نتایج

۵۴	۴- نتایج.....
۵۴	۴-۱- فلور منطقه.....
۵۷	۴-۲- تشریح تیپهای مورد مطالعه.....
۵۷	۴-۲-۱- تیپ های منطقه دارای طرح مرتع داری.....
۵۷	۴-۲-۱-۱- تیپ پرند- درمنه.....
۶۰	۴-۲-۱-۲- تیپ درمنه- گون.....
۶۳	۴-۲-۱-۳- تیپ درمنه- گل گندم.....

صفحه	عنوان
۶۶	۲-۲-۴ تیپ‌های منطقه بدون طرح مرتع‌داری.....
۶۶	۱-۲-۲-۴ تیپ پرند- درمنه.....
۶۹	۲-۲-۲-۴ تیپ درمنه- گل‌گندم.....
۷۲	۳-۴ مقایسه و روش‌های آماری.....
۷۲	۱-۳-۴ مقایسه درصد تاج پوشش در مناطق دارای طرح و بدون طرح مرتع‌داری.....
۷۴	۲-۳-۴ مقایسه میزان تولید در منطقه دارای طرح و بدون طرح مرتع‌داری.....
۷۶	۳-۳-۴ تاثیر طرح مرتع‌داری بر ویژگی‌های شیمیایی و فیزیکی خاک.....
۷۶	۱-۳-۳-۴ مواد آلی خاک.....
۷۶	۲-۳-۳-۴ نیتروژن.....
۷۷	۳-۳-۳-۴ فسفر.....
۷۸	۴-۳-۳-۴ پتاسیم.....
۷۸	۵-۳-۳-۴ وزن مخصوص ظاهری.....

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

۸۱	۱-۵ بحث و نتیجه‌گیری.....
۹۲	۲-۵ پیشنهادات.....
۹۳	منابع و ماخذ.....

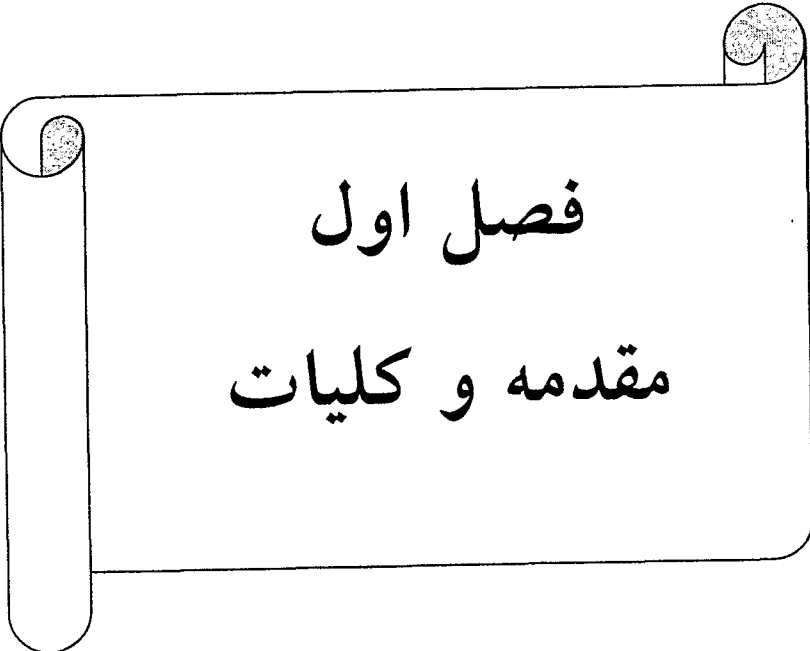
فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۳۱	جدول شماره ۱-۳- تقسیم بندی اقلیم با توجه به شاخص دومارتن
۳۳	جدول شماره ۲-۳- آمار بارندگی ایستگاه سینوپتیک کرج از سال ۱۳۶۴ تا ۱۳۸۴
۳۶	جدول شماره ۳-۳- آمار میانگین رطوبت نسبی در ماههای مختلف سال از ایستگاه کرج
۳۷	جدول شماره ۴-۳- درصد توزیع باد در جهات مختلف در ایستگاه سینوپتیک کرج (درصد)
۴۲	جدول شماره ۵-۳- امتیاز عامل درصد تاج پوشش در روش چهار فاکتوری
۴۳	جدول شماره ۶-۳- امتیاز درصد تاج پوشش در مناطق مختلف (ارزانی ۱۳۷۶)
۴۴	جدول شماره ۷-۳- امتیاز درصد تاج پوشش در مناطق مختلف (علیزاده ۱۳۸۲)
۴۶	جدول شماره ۸-۳- ارزیابی وضعیت مرتع در روش چهار فاکتوری
۵۴	جدول شماره ۱-۴- لیست فلورستیک گیاهان منطقه مورد مطالعه
۵۷	جدول شماره ۲-۴- ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی خاک در تیپ پرند- درمنه
۵۸	جدول شماره ۳-۴- وضعیت پوشش گیاهی در تیپ پرند- درمنه
۵۹	جدول شماره ۴-۴- نتایج تعیین وضعیت در تیپ پرند- درمنه
۶۰	جدول شماره ۵-۴- ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی خاک در تیپ درمنه- گون
۶۱	جدول شماره ۶-۴- وضعیت پوشش گیاهی در تیپ درمنه- گون
۶۲	جدول شماره ۷-۴- نتایج تعیین وضعیت در تیپ درمنه- گون
۶۳	جدول شماره ۸-۴- ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی خاک در تیپ درمنه- گل‌گندم
۶۴	جدول شماره ۹-۴- وضعیت پوشش گیاهی در تیپ درمنه- گل‌گندم
۶۵	جدول شماره ۱۰-۴- نتایج تعیین وضعیت در تیپ درمنه- گل‌گندم
۶۶	جدول شماره ۱۱-۴- ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی خاک در تیپ پرند- درمنه

- ۶۷ جدول شماره ۴-۱۲- وضعیت پوشش گیاهی در تیپ پرند- درمنه
- ۷۸ جدول شماره ۴-۱۳- نتایج تعیین وضعیت در تیپ پرند- درمنه.
- ۶۹ جدول شماره ۴-۱۴- ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی خاک در تیپ درمنه- گل‌گندم
- ۷۰ جدول شماره ۴-۱۵- وضعیت پوشش گیاهی در تیپ درمنه- گل‌گندم
- ۷۱ جدول شماره ۴-۱۶- نتایج تعیین وضعیت در تیپ درمنه- گل‌گندم
- ۷۲ جدول شماره ۴-۱۷- مقایسه درصد تاج پوشش در مناطق طرح‌دار و بدون طرح
- ۷۳ جدول شماره ۴-۱۸- مقایسه درصد تاج پوشش چهار گونه تیپ *Pt.ol_Ar.si* در مناطق منطقه طرح‌دار و بدون طرح
- ۷۴ جدول شماره ۴-۱۹- مقایسه درصد تاج پوشش چهار گونه تیپ *Ar.si_Ce.ga* مناطق طرح‌دار و بدون طرح
- ۷۴ جدول شماره ۴-۲۰- مقایسه تولید در مناطق طرح‌دار و بدون طرح
- ۷۵ جدول شماره ۴-۲۱- مقایسه تولید چهار گونه *Pt.ol_Ar.si* در منطقه طرح‌دار و بدون طرح
- ۷۵ جدول شماره ۴-۲۲- مقایسه تولید چهار گونه در تیپ *Ar.si_Ce.ga* منطقه طرح‌دار و بدون طرح
- ۷۶ جدول شماره ۴-۲۳- مقایسه درصد ماده آلی در مناطق طرح‌دار و بدون طرح
- ۷۷ جدول شماره ۴-۲۴- مقایسه درصد نیتروژن در مناطق طرح‌دار و بدون طرح
- ۷۷ جدول شماره ۴-۲۵- مقایسه مقدار فسفر (ppm) در مناطق طرح‌دار و بدون طرح
- ۷۸ جدول شماره ۴-۲۶- مقایسه مقدار پتاسیم (ppm) در مناطق طرح‌دار و بدون طرح
- ۷۹ جدول شماره ۴-۲۷- مقایسه وزن مخصوص ظاهری در مناطق طرح‌دار و بدون طرح

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۳۴	نمودار شماره ۱-۳- مقایسه بارندگی سالانه در طول دوره آماری ۱۳۶۴-۱۳۸۴
۳۴	نمودار شماره ۲-۳- مقایسه بارندگی ماه‌های مختلف سال در طول دوره آماری ۱۳۶۴-۱۳۸۴
۳۵	نمودار شماره ۳-۳- مقایسه میانگین دما در ماه‌های مختلف سال
۳۶	نمودار شماره ۴-۳- منحنی آمیروترمیک بر اساس آماره دوره ۲۱ ساله ایستگاه هواشناسی کرج

فصل اول
مقدمه و کلیات

مقدمه

حدود ۹۰ میلیون هکتار معادل ۵۵ درصد ایران را مراتع تشکیل می دهند. از این مقدار ۷۶ میلیون هکتار را مراتع با وضعیت متوسط تا بسیار فقیر شامل می شوند که لزوم یک مدیریت صحیح علمی در این مناطق را توجیه می نماید. شرایط مرتع با وضعیت فقیر ایجاب می کند که برنامه‌های مدیریتی مناسب با توان محیط برای این گونه مراتع تهیه و تنظیم گردد، لذا برای ارتقاء مراتع با وضعیت فقیر پروژه‌های اصلاح تهیه و انجام می شود (دومهری و همکاران، ۱۳۸۰). یکی از عوامل موفقیت در هر کاری از جمله مرتع‌داری اعمال مدیریت صحیح می باشد یعنی اگر یک مدیریت قوی و قانونمند بر عرصه‌های مرتعی کشور حاکم شود، در صورتی که نقش سایر عوامل مخرب طبیعی صفر منظور شود تنها مدیریت صحیح است که می تواند جلوی تخریب و فرسایش اراضی را گرفته و زمینه را برای آبادانی دوباره این اراضی مهیا کند.

ای. ام. نیکول^۱ (۱۹۸۷)، عوامل موثر برای رسیدن به مدیریت موفق را نزدیک کردن میزان تقاضا و عرضه علوفه، ایجاد ترکیب مطلوب علوفه‌ای در مرتع، اطمینان از تراکم بالای علوفه و در نتیجه بالا بودن پوشش برگ‌های سبز در مرتع، جلوگیری از پدید آمدن حجم خیلی کم و خیلی زیاد علوفه در مرتع، حفظ کیفیت غذایی علوفه و انعطاف پذیر بودن مدیریت به گونه ای که بتواند عوامل محدود کننده تولید جاری را اصلاح نماید، ذکر می کند.

تغییر در وضعیت و میزان تولید در یک مرتع می تواند ناشی از عوامل مختلف از جمله مدیریت‌های گوناگون در مراتع باشد که هر یک از این مدیریت‌ها بر ویژگی‌ها فیزیکی و شیمیایی خاک و همچنین پوشش گیاهی مراتع تأثیر متفاوتی دارند.

در حال حاضر سه شیوه مدیریتی که بر مراتع حاکم است عبارتند از:

- ۱- عدم ممیزی مرتع (مدیریتی که در حقیقت توسط بهره‌بردار و دامدار مربوطه اعمال می شود). ۲-
- ممیزی و تنسيق مراتع (مدیریتی که با نظارت دولت بر مراتع اعمال می شود). ۳- طرح‌های مرتع‌داری

^۱ -A. M. Nicol

که در حقیقت مدیریتی است که با نظارت و مشارکت توأم دولت و بهره‌بردار در مرتع اعمال می‌شود (موسوی نژاد، ۱۳۷۶).

۱- مراتع ممیزی نشده: مراتعی می‌باشند که هیچ گونه عمل مدیریتی توسط دولت بر روی آنها انجام نشده و در حقیقت مدیریت اعمال شده بر آنها همان شیوه استفاده دامداران از این مراتع می‌باشد. در این مراتع تعداد دام و چرای آنها تابع ضابطه‌ای مشخص نبوده و اکثراً توسط یک یا چند بهره‌بردار مورد استفاده قرار می‌گیرند (مدیریت سنتی). بررسی گزارش‌های کتبی و شفاهی کارشناسان، بازدیدها و مطالعات موردی و منابع اطلاعاتی موجود، حاکی از آن است که مراتع تحت مدیریت سنتی کشور با سیر قهقرایی روبروست. زیادی دام در مرتع، نبود تاریخ دقیق ورود و خروج دام از مراتع، عدم استفاده از سیستم‌های مناسب و غیره از ویژگی‌های عمده این نوع مدیریت ذکر می‌شود (موسوی نژاد، ۱۳۷۶).

۲- مراتع ممیزی شده: ممیزی مرتع عبارت از مطالعه و زمینه‌یابی جامع و سیستماتیک مرتع و تجزیه و تحلیل منابع و طرح‌های قابل اجرا برای مدیریت و اداره منابع مزبور می‌باشد (شیدایی، ۱۳۷۵). به طور کلی مراتع ممیزی شده مراتعی هستند که حدود، اندازه و مرز آنها مشخص شده و میزان استفاده از آنها نیز توسط کارشناسان ذیربط تعیین گردیده است. چرای دام در این مراتع ملزم به کسب پروانه چرای بوده، همچنین این مراتع دارای شناسنامه‌ای می‌باشند که حدود اربعه، مساحت، ظرفیت دامی مجاز، مشخصات بهره‌بردار یا بهره‌برداران با تعداد دام هر یک و اطلاعاتی راجع به وضعیت، گرایش، توپوگرافی، منابع آبی، خاک و سایر موارد مرتع را شامل می‌شود.

۳- مراتع دارای طرح مرتع‌داری: طرح مرتع‌داری برنامه مدونی است که با در نظر گرفتن ظرفیت مرتع، فصل چرای و مدت بهره‌برداری به نام مرتع‌دار یا مرتع‌داران واجد شرایط برای تعلیف دام در فصول چرای در یک مرتع صادر می‌گردد (قانون حفاظت و بهره‌برداری جنگل‌ها و مراتع کشور). به عبارت دیگر مراتع دارای طرح مرتع‌داری، مراتعی می‌باشند که پس از ممیزی شدن جهت حفاظت، احیاء، اصلاح، توسعه و بهره‌برداری پایدار، در آنها طرح مرتع‌داری تهیه و اجرا می‌گردد. در هر طرح مرتع‌داری اوضاع طبیعی منطقه طرح شامل موقعیت و

مساحت و شرایط اقلیمی وضعیت خاک، وضعیت توپوگرافی، پوشش گیاهی، (وضعیت مرتع، درصد تاج پوشش، ظرفیت چرا، محصولات فرعی و سایر موارد)، وضعیت آبی، وضعیت تأمین علوفه و سایر موارد و مسائل ضروری مطالعه شده و سپس بر اساس این فاکتورها برنامه‌ریزی جهت حفاظت، احیاء و اصلاح، توسعه و بهره‌برداری پایدار از این مراتع انجام می‌شود. عملیات اصلاحی رایج در طرح‌های مرتعداری شامل کودپاشی، بذرپاشی، کپه‌کاری، بوته‌کاری، بذرکاری (کشت مستقیم)، ذخیره نزولات آسمانی، حصارکشی، قرق، علوفه-کاری، تأمین آب شرب دام (احداث آبشخور، مرمت چشمه) و تأسیسات و ساختمانهای مورد نیاز شامل آغ، حفر چاه، موتورخانه و انبار می‌باشد (مصدقی، ۱۳۷۲).

تاریخچه این نوع مدیریت‌ها در آمریکا از سال ۱۹۰۰ و در ایران با تهیه چند طرح مرتعداری بزرگ مثل اباتو در کردستان در سطح ۸۶۰۰۰ هکتار آغاز شد (معین‌الدین، ۱۳۷۲).

به استناد قوانین جاری کشور به ویژه ماده سه قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی هر گونه بهره‌برداری از مراتع باید در قالب طرح‌های مرتعداری صورت گیرد، لذا به منظور بررسی نتایج اجرای طرح مرتعداری و مقایسه مراتع دارای طرح مرتعداری و مراتع فاقد طرح مطالعات متعددی انجام شده که برخی از آنها اجرای این طرح‌ها و اعمال مدیریت در قالب طرح‌های مرتعداری را مفید ارزیابی نموده‌اند و برخی نیز اجرای طرح‌های مذکور را در شرایط کنونی فاقد کارایی لازم می‌دانند.

سرداری (۱۳۷۸) در بررسی نقش شیوه‌های مختلف بهره‌برداری و مدیریت در وضعیت مراتع استان چهارمحال و بختیاری بیان می‌کند که تنها اختلاف گرایش مراتع دارای طرح مرتعداری با مساحت زیاد و گرایش مراتع بدون طرح مرتعداری و مساحت کم در اقلیم استپی سرد استان در سطح ۵٪ معنی دار بود.

موسوی نژاد (۱۳۷۶) سه شیوه مدیریتی اعمال شده در مراتع را در ۱۸ مرتع (دارای طرح مرتعداری، ممیزی شده، ممیزی نشده) استان سمنان مورد بررسی و مقایسه قرار داد. نتایج تحقیق وی حاکی از این است که طرح‌های مرتعداری علی‌رغم تمامی مشکلات موجود بر سر راه طراحی و اجرا تا کنون موفق بوده است.

هدف

با توجه به اینکه مراتع مورد مطالعه نقش مهمی در تعلیف دام‌های منطقه دارند و مشخص نبودن اثرات مدیریت‌های اعمال شده در قالب طرح‌های مرتعداری بر ویژگی‌ها پوشش گیاهی و خاک مراتع مورد مطالعه، ایجاب می‌کند که این تحقیق انجام شود و این مطالعه نیز برای دستیابی به اهداف زیر انجام شد:

۱- مقایسه و بررسی تغییرات خصوصیات پوشش گیاهی شامل تولید، تاج پوشش، ترکیب گیاهی، وضعیت و گرایش در مراتع دارای طرح مرتعداری و فاقد طرح مرتعداری (مدیریت سنتی) که در مجاور هم با خصوصیات اقلیمی و پستی و بلندی مشابه قرار گرفته‌اند.

۲- مقایسه و بررسی خصوصیات شیمیایی و فیزیکی خاک شامل وزن مخصوص ظاهری، ماده آلی، P ، N و K در هر دو مدیریت (طرح مرتعداری و مدیریت سنتی).

۳- بررسی مناسب بودن و کارایی برنامه‌های انجام شده در منطقه مورد نظر.

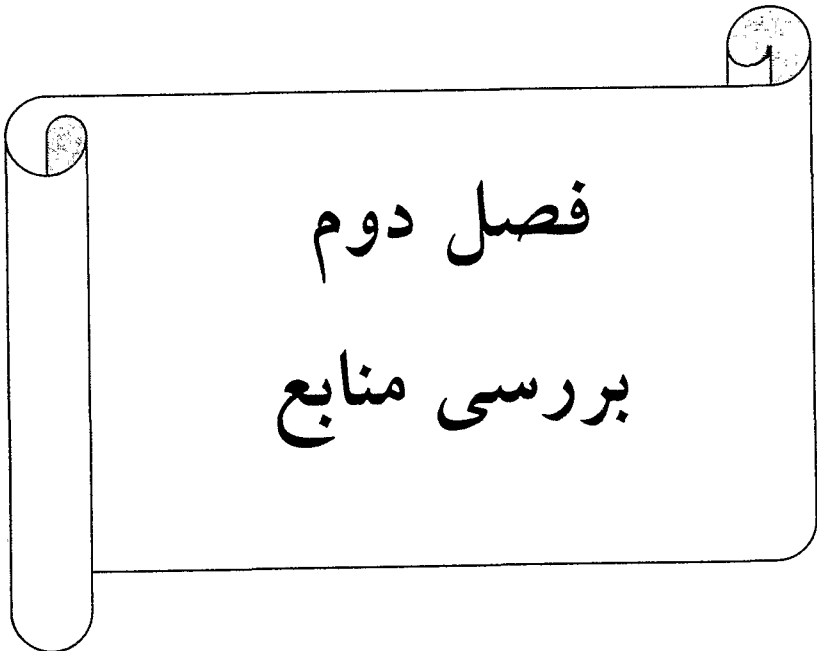
به منظور دستیابی به اهداف این مطالعه، تغییرات عوامل اصلی پوشش گیاهی و همچنین پارامترهای خاک مورد مطالعه با بکارگیری روش‌های دقیق برداشت میدانی در مرتع با بهره‌برداری مدیریت شده در قالب طرح مرتعداری و بهره‌برداری آزاد در مراتع دارای خصوصیات و شرایط اقلیمی و پستی و بلندی مشابه اندازه‌گیری و مورد مقایسه قرار گرفت.

فرضیه‌ها

۱- مراتع دارای طرح از نظر وضعیت، گرایش و تولید شرایط بهتری نسبت به مراتع فاقد طرح دارند.

۲- خاک مراتع دارای طرح، خصوصیات فیزیکی و شیمیایی بهتری نسبت به مراتع فاقد طرح دارند.

۳- روش‌های اصلاحی، مناسب در نظر گرفته شده‌اند و اصولی اجرا شده‌اند.

فصل دوم
بررسی منابع